

Research Paper

Identifying the Factor Structure and Validating the Moral Emotion Scale for Children (Parent Form)

Ahmad Bayat^{*} , Arezou Delfan Beiranvand^{*}

Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

Article info:

Received: 29.05.2026

Revised: 12.06.2026

Accepted: 17.06.2026

Keywords:

Morality, Moral Emotion,
Factor Structure, Validity,
Reliability.

Publisher: University of Zanjan

Abstract

Background: Moral emotions are important in children's social behavior, moral judgment, and emotional development. This study aimed to identify the factor structure and examine the psychometric properties of the Moral Emotions Scale for Children (Parent Form) among parents of children aged 3 to 7 years.

Method: This descriptive-correlational study was conducted among parents of children aged 3 to 7 years in Hamadan, Iran, in 2025. A total of 482 parents were selected using convenience sampling. The research instrument was the Moral Emotions Questionnaire developed by DaSilva et al. (2022), which was translated into Persian and then evaluated in terms of validity and reliability. Data were analyzed using SPSS-25 through Exploratory Factor Analysis, correlation analysis, and reliability indices.

Results: The findings of the exploratory factor analysis, after removing item 15, supported a three-factor structure for the scale. These three factors were pride, guilt, and shame, which together explained 34.05% of the total variance. The Kaiser-Meyer-Olkin index was 0.80, and Bartlett's test of sphericity was statistically significant ($p < 0.001$), indicating the adequacy of the data for factor analysis. Cronbach's alpha coefficients were 0.63 for pride, 0.71 for guilt, 0.61 for shame, and 0.65 for the total scale.

Conclusion: The findings suggest that the Moral Emotions Scale for Children (Parent Form) has an acceptable factor structure and relatively adequate reliability. Therefore, it may be used as a useful instrument for assessing children's moral emotions in psychoeducational research. However, further studies are recommended to improve the precision and psychometric strength of the scale.

Use your device to scan and
read the article online

Citation: Bayat, A., & Delfan Beiranvand, A. (2026). Identifying the Factor Structure and Validating the Moral Emotion Scale for Children (Parent Form). *Iranian Journal of Psychoeducational Assessment*, 2 (1), 97-109.
<https://doi.org/10.30470/ijpa.2026.2090048.1034>

***Corresponding Author:** Ahmad Bayat

Address: Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

Email: bayat@cfu.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Moral emotions are emotions that play an important role in moral judgments, social behavior, and moral motivation. These emotions are usually experienced in response to the right or wrong behavior of oneself or others (Lee et al., 2022). Some emotions that fall into the category of moral emotions include “guilt: when an individual becomes aware of a violation of one’s own moral values; shame: the experience of negative self-consciousness toward others; moral indignation: a reaction to injustice or unethical behavior; a sense of superiority or awe: the experience of respect or admiration for high moral actions; and moral disgust: a reaction to behavior that is contrary to human values” (Malti & Krettenauer, 2013). A review of the literature on the measurement of moral emotions shows that the Chinese version of the Moral Emotion Questionnaire is valid and reliable among children aged 2 to 6 years. For simultaneous relationships, the results indicated the adaptive role of pride and guilt and the maladaptive role of shame in the socio-emotional development of preschool children. Therefore, it can be concluded that the 15-item Chinese Moral Emotion Questionnaire is a valid and reliable instrument for measuring pride, guilt, and shame in children aged 2 to 6 years in the Chinese culture (Li et al., 2023). To accurately identify the state of children’s moral emotions, specialists need a measuring instrument, which can be self-report questionnaires or parent reports. Therefore, the present study seeks to answer these questions: What is the factor structure of the Moral Emotions Scale? And what is the validity and reliability of this instrument among parents of children aged 3 to 7 years?

Methods

This descriptive-correlational psychometric study was conducted in 2025 among parents of children aged 3 to 7 years in Hamadan, Iran. The statistical population included all parents of children within this age range, and 482 parents were selected through convenience sampling. The instrument used in the study was the Moral Emotions Questionnaire developed by DaSilva et al. (2022). To prepare the Persian version, the scale was translated and then reviewed by specialists to evaluate its content relevance, clarity, and cultural appropriateness. A preliminary version was also examined to identify possible ambiguities, and the necessary revisions were made before the final administration. After obtaining informed consent, the questionnaire was administered to the participants, and the collected data were analyzed using SPSS-25. The adequacy of the data for factor analysis was assessed using the Kaiser–Meyer–Olkin index and Bartlett’s test of sphericity. Construct validity was examined through exploratory factor analysis, and the internal consistency of the scale and its subscales was evaluated using Cronbach’s alpha coefficients. Correlation analysis was also performed to further examine the relationships among the dimensions of the scale.

Results

Exploratory factor analysis was performed in the form of principal component analysis using the Promax rotation method on 25 items of the Moral Emotion Scale by Da Silva et al. (2022). Initial results of the principal component analysis of the research instrument showed that all items except item 15 had appropriate factor loadings, and item 15 was removed from the scale. Accordingly, the Kaiser-Meyer-Elkin sampling adequacy value ($KMO = 0.805$) and Bartlett’s sphericity test (2166.934) were obtained at the 0.001 level of significance. The calculated determinant value (0.010) was also estimated to be appropriate for entry into factor analysis.

Table 1. Total variance explanation table for the components of the Moral Emotion scale

Factors	Initial Estimates			Sum of squares of extracted factor loadings			Sum of squares of rotated factor loads
	Total	Percent of Variance	Cumulative Percent	Total	Percent of Variance	Cumulative Percent	Total
1	4.261	17.04	17.04	4.261	17.04	17.04	3.74
2	2.426	9.70	26.74	2.426	9.70	26.74	3.10
3	1.827	7.30	34.05	1.827	7.30	34.05	2.41

Based on the contents of Table 3 and Table 4, 9 items were loaded on the first factor (items: 17-18-19-20-21-22-23-24-25), 7 items on the second factor (items: 6-9-10-11-12-14-16), and 8 items on the third factor (items: 1-2-3-4-5-7-8-13).

To determine the internal consistency or validity of the Moral Emotion Scale (Parent Form), the internal consistency method (Cronbach's alpha) was used. The internal consistency coefficient using Cronbach's alpha was 0.626 for the first subscale, 0.715 for the second, 0.607 for the third, and 0.651 for the entire Moral Emotion Scale (Table 2).

Table 2. Reliability coefficients for the Moral Emotion scale

Indexes		Participants	Items	Cronbach's alpha
Moral Emotion	Pride	482	9	0.626
	Guilt	482	7	0.715
	Shame	482	8	0.607
	Total	482	24	0.651

Conclusion

The findings of the present study provide preliminary support for the psychometric adequacy of the Persian version of the Moral Emotions Scale for Children (Parent Form) among parents of children aged 3 to 7 years. After the removal of item 15, the scale demonstrated a three-factor structure consisting of pride, guilt, and shame, which is consistent with the theoretical framework of the original instrument. These results suggest that the construct of moral emotions can be meaningfully assessed through parent reports in early childhood. The reliability indices indicated moderate internal consistency for the total scale and acceptable to relatively modest reliability for the subscales. Although the coefficients were not uniformly high, they were sufficient to support the preliminary use of the scale in psychoeducational and developmental research. Accordingly, this instrument may be useful for researchers, educators, and child psychologists who seek to examine children's moral-emotional development and its associations with social behavior and adjustment. Nevertheless, the findings should be interpreted with caution because of the use of convenience sampling, the restriction of the sample to one city, and the moderate reliability of some subscale. Future research is recommended to examine the scale in more diverse samples, apply confirmatory factor analysis, and further refine the wording and cultural adaptation of the items to enhance its psychometric strength.

Ethical considerations

In the present study, the principles of research ethics, including informed consent, confidentiality, and privacy, were observed, and participation in the study did not cause any harm to the participants.

Funding

All research expenses were covered by the authors, and no financial support was received for this study.

Author contributions

The first author designed the methodology and collected and analyzed the data. The second author was responsible for writing the manuscript and supervising the implementation of the study.

Conflict of interest

The authors declare no conflicts of interest.

مقاله پژوهشی

شناسایی ساختار عاملی و اعتباریابی مقیاس هیجان اخلاقی برای کودکان (فرم والد)

احمد بیات*^{ID}، آرزو دلفان بیرانوند^{ID}

گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

چکیده

زمینه: هیجان‌های اخلاقی نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی، قضاوت‌های اخلاقی و رشد هیجانی کودکان دارند. سنجش این هیجان‌ها به شناخت رشد اخلاقی کودکان و طراحی مداخلات مؤثر کمک می‌کند. پژوهش حاضر با هدف شناسایی ساختار عاملی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس هیجان اخلاقی برای کودکان (فرم والد) در والدین کودکان ۳ تا ۷ ساله انجام شد.

روش: این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری شامل همه والدین کودکان ۳ تا ۷ سال شهر همدان در سال ۱۴۰۴ بود که از میان آنان ۴۸۲ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ابزار پژوهش، پرسش‌نامه هیجان اخلاقی داسیلوا و همکاران (۲۰۲۲) بود که پس از ترجمه، روایی و اعتبار آن بررسی شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS-25 و از طریق تحلیل عاملی اکتشافی، همبستگی و شاخص‌های پایایی تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج تحلیل عاملی اکتشافی پس از حذف گویه ۱۵، ساختار سه عاملی مقیاس را تأیید کرد. این سه عامل شامل غرور، گناه و شرم بودند که در مجموع ۳۴/۰۵ درصد از واریانس کل را تبیین کردند. شاخص کفایت نمونه‌گیری KMO برابر با ۰/۸۰ و آزمون کرویت بارتلت معنادار بود ($P < ۰/۰۰۱$) که نشان‌دهنده مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی است. ضرایب آلفای کرونباخ برای عامل‌های غرور، گناه و شرم به ترتیب ۰/۶۳، ۰/۷۱ و ۰/۶۱ و برای کل مقیاس ۰/۶۵ به دست آمد.

نتیجه‌گیری: طبق نتایج، مقیاس هیجان اخلاقی (فرم والد) از ساختار عاملی قابل قبول و پایایی نسبتاً مناسب برخوردار است و می‌تواند ابزاری مفید برای سنجش هیجان‌های اخلاقی کودکان در پژوهش‌های روانی - تربیتی باشد. با این حال، برای بهبود دقت ابزار، انجام مطالعات تکمیلی پیشنهاد می‌شود.

اطلاعات مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۳/۰۸

تاریخ داوری: ۱۴۰۵/۰۳/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۷

واژه‌های کلیدی:

اخلاق، هیجان اخلاقی، ساختار عاملی، روایی، پایایی.

ناشر: دانشگاه زنجان

استناد: بیات، ا. و دلفان بیرانوند، ا. (۱۴۰۵). شناسایی ساختار عاملی و اعتباریابی مقیاس هیجان اخلاقی برای کودکان (فرم والد). *سنجش روانی تربیتی*، ۲(۱)، ۹۷-۱۰۹.

<https://doi.org/10.30470/ijpa.2026.2090048.1034>

* نویسنده مسئول: احمد بیات

نشانی: گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

پست الکترونیکی: bayat@cfu.ac.ir

مقدمه

هیجان‌های اخلاقی^۱ به احساساتی گفته می‌شود که نقش مهمی در قضاوت‌های اخلاقی، رفتارهای اجتماعی و انگیزه‌های اخلاقی دارند. این هیجان‌ها معمولاً در پاسخ به رفتارهای درست یا نادرست خود یا دیگران تجربه می‌شوند (لی^۲ و همکاران، ۲۰۲۲). برخی از هیجانانی که در دسته‌بندی هیجان‌های اخلاقی قرار می‌گیرند، شامل احساس گناه (وقتی فرد از نقض ارزش‌های اخلاقی خودش آگاه می‌شود)، شرم (تجربه خودآگاهی منفی در برابر دیگران)، خشم اخلاقی (واکنش به بی‌عدالتی یا رفتارهای غیراخلاقی)، احساس تعالی یا هیبت (تجربه احترام یا تحسین نسبت به اعمال اخلاقی والا) و انزجار اخلاقی (واکنش به رفتارهایی که خلاف ارزش‌های انسانی هستند) است (مالتی و کرتناور^۳، ۲۰۱۳). در واقع، هیجان‌های اخلاقی از بنیادی‌ترین عناصر تجربه انسانی هستند که نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی، قضاوت‌های ارزشی و تصمیم‌گیری‌های اخلاقی ایفا می‌کنند. برخلاف هیجانان پایه‌ای، مانند ترس یا شادی، هیجان‌های اخلاقی در پاسخ به ارزیابی‌های درونی از «درست» و «نادرست» شکل می‌گیرند و اغلب با مفاهیمی چون مسئولیت، عدالت، همدلی و وجدان همراه هستند. احساساتی مانند گناه، شرم، خشم اخلاقی و تحسین نسبت به اعمال نیک نه تنها بازتابی از ارزش‌های فردی و فرهنگی هستند، بلکه محرک‌هایی قدرتمند برای رفتارهای نوع‌دوستانه و اصلاح‌گرانه نیز محسوب می‌شوند. این هیجانان می‌توانند افراد را به جبران خطا، دفاع از مظلوم یا حتی فداکاری در راه اصول اخلاقی سوق دهند (تیچمن^۴ و همکاران، ۲۰۱۹). برخی از ویژگی‌های کلیدی هیجان‌های اخلاقی عبارت‌اند از: ارزیابی‌محور بودن؛ این هیجان‌ها بر پایه ارزیابی‌های ذهنی از درست یا نادرست بودن یک رفتار شکل می‌گیرند، نه صرفاً بر اساس محرک‌های بیرونی؛ جهت‌گیری اجتماعی؛ هیجان‌های اخلاقی اغلب در تعامل با دیگران تجربه می‌شوند و به روابط انسانی معنا می‌بخشند؛ نقش تنظیمی؛ این هیجان‌ها می‌توانند رفتار فرد را تنظیم کنند (مثلاً احساس گناه ممکن است فرد را به جبران خطا وادار کند)؛ ارتباط با ارزش‌ها؛ هیجان‌های اخلاقی بازتابی از ارزش‌های درونی فرد یا جامعه هستند و می‌توانند نشان‌دهنده تعهد اخلاقی باشند؛ تأثیر بر تصمیم‌گیری؛ این هیجان‌ها می‌توانند بر انتخاب‌های اخلاقی فرد تأثیر بگذارند؛ حتی پیش از آنکه استدلال عقلانی وارد عمل شود. هیجان‌های اخلاقی، از جمله گناه، شرم، خشم اخلاقی، همدلی و تحسین، نقش بنیادینی در شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی و تصمیم‌گیری‌های اخلاقی ایفا می‌کنند. این هیجان‌ها در پاسخ به ارزیابی‌های اخلاقی از رفتار خود یا دیگران پدید می‌آیند و به‌عنوان سازوکارهای روان‌شناختی، فرد را به‌سوی کنش‌های اخلاقی سوق می‌دهند. برخلاف هیجان‌های پایه که عمدتاً واکنش به محرک‌های زیستی یا محیطی هستند، هیجان‌های اخلاقی به ارزش‌ها، هنجارها و باورهای اجتماعی وابسته‌اند و در تعامل با وجدان فردی و ساختارهای فرهنگی شکل می‌گیرند (هایت، ۲۰۰۳؛ نقل از تیچمن و همکاران، ۲۰۱۹).

در عصر حاضر، با پیچیده‌تر شدن روابط انسانی و چالش‌های اخلاقی نوظهور، شناخت دقیق و تحلیل هیجان‌های اخلاقی اهمیتی دوچندان یافته است. بررسی، سنجش و اندازه‌گیری این هیجانان نه تنها به فهم بهتر روان انسان کمک می‌کند، بلکه می‌تواند راهگشای تربیت اخلاقی، حل تعارضات اجتماعی و ارتقای همزیستی انسانی باشد. هیجان اخلاقی یکی از پیچیده‌ترین و در عین حال، بنیادی‌ترین جنبه‌های روان انسان است که در تقاطع روان‌شناسی، فلسفه اخلاق، علوم تربیتی و جامعه‌شناسی قرار دارد. این نوع هیجان‌ها نه تنها بازتابی از احساسات فردی، بلکه حامل ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی نیز هستند. آن‌ها در پاسخ به موقعیت‌هایی شکل می‌گیرند که فرد یا دیگران در معرض قضاوت‌های اخلاقی قرار می‌گیرند؛ چه در قالب رفتارهای نیکوکارانه، چه در مواجهه با ظلم، خیانت یا بی‌عدالتی. هیجان‌هایی مانند گناه، شرم، خشم اخلاقی، حس احترام، تحسین و حتی انزجار اخلاقی، نقش مهمی در تنظیم رفتارهای اجتماعی و حفظ انسجام اخلاقی جوامع ایفا می‌کنند. این هیجانان می‌توانند فرد را به اصلاح رفتار، جبران خطا یا دفاع از ارزش‌های انسانی سوق دهند؛ به عبارت دیگر، هیجان‌های اخلاقی نه تنها واکنش‌های احساسی، بلکه حامل پیام‌های اخلاقی‌ای هستند که فرد را به تأمل، ارزیابی و اقدام وامی‌دارند (پریبیلسکا و نیدوزیاک^۵، ۲۰۲۳). از منظر روان‌شناسی، هیجان‌های اخلاقی به‌عنوان سازوکارهایی تکاملی در نظر گرفته می‌شوند که به بقای اجتماعی انسان کمک کرده‌اند؛ برای نمونه، احساس گناه می‌تواند مانع تکرار رفتارهای آسیب‌زننده شود و حس شرم ممکن است فرد را به رعایت هنجارهای اجتماعی وادار کند. در همین راستا، نظریه‌پردازانی چون جانانان هایت^۶ (هایت، ۲۰۰۱؛ نقل از مولیگان^۷، ۲۰۱۴) بر نقش هیجان در تصمیم‌گیری‌های اخلاقی تأکید کرده‌اند و بر این باور هستند که بسیاری از قضاوت‌های اخلاقی ابتدا به‌صورت هیجانی شکل می‌گیرند و سپس با استدلال عقلانی توجیه می‌شوند. مطالعه هیجان‌های اخلاقی در روان‌شناسی مدرن، به‌ویژه در دهه‌های اخیر، رشد چشمگیری داشته و تلاش شده است تا سازوکارهای شناختی، عاطفی و اجتماعی این هیجانان توضیح داده شود (تیچمن و همکاران، ۲۰۱۹). با توجه به اهمیت روزافزون هیجان‌های اخلاقی در حوزه‌های روان‌شناسی، تعلیم و تربیت و علوم اجتماعی، پژوهش حاضر در پی آن بود که با بررسی ابعاد نظری و تجربی این هیجانان، به شناسایی ساختار عاملی پرسش‌نامه هیجان اخلاقی در والدین کودکان ۳ تا ۷ سال اقدام کند و به بررسی روایی و پایایی این ابزار بپردازد. این پرسش‌نامه ابتدا در هلند (داسیلوا و همکاران، ۲۰۲۲) و سپس در چین (لی و همکاران، ۲۰۲۲) مورد بررسی و اعتباریابی قرار گرفته است. نسخه ترجمه‌شده پرسش‌نامه هیجان اخلاقی در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت که دارای ۲۵ گویه است.

1 Moral Emotions

2 Lee

3 Malti & Krettenauer

4 Teichmann

5 Przybylska & Nieduziak

6 Jonathan Haidt

7 Molligan

وجود ابزارهای مورد نیاز برای سنجش و اندازه گیری در علوم رفتاری اهمیت زیادی دارد. از یک طرف، انجام پژوهش با چنین ابزارهایی اعتبار بالاتری خواهد داشت و از طرف دیگر، در امور آموزشی نیز می توان از چنین ابزارهایی استفاده نمود و برای توسعه نظری و پژوهشی دانش موجود به آن تکیه کرد. بررسی پیشینه پژوهش درباره سنجش هیجان های اخلاقی نشان می دهد که نسخه اصلی توسط داسیلوا^۱ و همکاران (۲۰۲۲) ارائه شده و البته نسخه چینی پرسش نامه هیجان اخلاقی (لی و همکاران، ۲۰۲۳) بین کودکان ۲ تا ۶ ساله معتبر و پایا است. برای روابط همگرا، نتایج نشان دهنده نقش سازگارانه غرور و گناه و نقش ناسازگارانه شرم در رشد اجتماعی - عاطفی کودکان پیش دبستانی بود. پس می توان نتیجه گرفت که پرسش نامه هیجان اخلاقی چینی ۱۵ گویه ای، ابزاری معتبر و قابل اعتماد برای اندازه گیری غرور، گناه و شرم در کودکان ۲ تا ۶ ساله در فرهنگ چینی است (لی و همکاران، ۲۰۲۳). مالتی و کرتناوور (۲۰۱۳) در پژوهشی فراتحلیل از ۴۲ مطالعه که شامل ۸۰۰۹ شرکت کننده (۴ تا ۲۰ ساله) است، رابطه نسبت دادن هیجانات اخلاقی به رفتارهای اجتماعی و ضد اجتماعی را بررسی کردند. آن ها ارتباط معناداری را بین نسبت دادن هیجانات اخلاقی و رفتارهای اجتماعی و ضد اجتماعی به دست آوردند. اندازه های اثر در مطالعات مختلف به طور قابل توجهی متفاوت بود و این ناهمگونی به متغیرهای تعدیل کننده نسبت داده می شود. اصلی پور و همکاران (۱۳۹۷) با مقایسه تصمیم گیری اخلاقی، پیش بینی هیجانی اخلاقی و سبک حل مسئله اجتماعی در دانش آموزان تک والد و عادی دریافتند که در تصمیم گیری اخلاقی، هیجان اخلاقی پیش بینی می شود و تفاوتی در سبک حل مسئله اجتماعی بین دانش آموزان تک والد و عادی وجود ندارد؛ بنابراین، می توان چنین بیان داشت که علاوه بر نقش آموزش توسط والدین، الگوبرداری از والدین، احتمالاً تعامل با همسالان، تحصیلات و فرهنگ نیز در رشد هیجان های اخلاقی، رفتارهای اخلاقی و سبک حل مسئله فرزندان مؤثر هستند. نقش میانجی هیجان های اخلاقی در همدلی و رفتارهای جامعه پسند توسط ترکمن ملایری و شیخ الاسلامی (۱۳۹۸) بررسی شده است. نتایج مدل یابی معادلات ساختاری نشان داد که همدلی بر رفتار جامعه پسند و هیجان های گناه و شرم فرزندان، اثر مستقیم و معناداری دارد. همچنین هیجان های گناه و شرم بر رفتارهای جامعه پسند اثر مثبت و معنادار دارند. پس هیجان های گناه و شرم در رابطه بین همدلی و رفتار جامعه پسند، نقش میانجی دارند و در کل، هیجان های اخلاقی در رفتار جامعه پسند نقشی مهم دارند. اسعدی و همکاران (۱۴۰۱) با بررسی نقش میانجی سبک های اسناد هیجانی اخلاقی در رابطه بین سبک های فراهیجانی والدین با شرم و گناه در نوجوانان به این نتیجه رسیدند که هدایتگری هیجانی والدین، پیش بینی کننده مستقیم و معنادار گناه و پیش بینی کننده غیرمستقیم شرم بود. آگاهی هیجانی، پیش بینی کننده معنادار شرم و گناه نبود. اسناد هیجانی مثبت نقش میانجی بین هدایتگری هیجانی با شرم و گناه و نقش میانجی بین آگاهی هیجانی با شرم و گناه داشت. اسناد هیجانی منفی نقش میانجی بین هدایتگری هیجانی با شرم و نقش میانجی بین آگاهی هیجانی با شرم داشت. بر اساس شاخص های نیکویی برازش، مدل نهایی پژوهش برازش نسبتاً مناسبی با داده ها داشت. یافته های پژوهش کارگر و همکاران (۱۴۰۲) نشان داد که برنامه پرورش هوش اخلاقی در بهبود هیجان اخلاقی و مسئولیت پذیری (به جز مؤلفه پاسخگویی شخصی) گروه آزمایش به طور معناداری مؤثر بوده است. ترکاشوند و همکاران (۱۴۰۳) با بررسی اثر هیجانات و هویت اخلاقی به عنوان میانجی در رابطه بین گسست اخلاقی و قلدری در مدارس ابتدایی شهر تهران به این نتیجه رسیدند که هویت اخلاقی و هیجان اخلاقی هر دو نقش واسطه ای در رابطه بین گسست اخلاقی و قلدری دارند. شناسایی وضعیت هیجان های اخلاقی در دانش آموزان از جهات گوناگون ارزش و اهمیت زیادی دارد. بسیاری از رفتارهای دانش آموزان در مدرسه یا دیگر محیط های اجتماعی تحت تأثیر همین هیجان ها هستند. این درحالی است که اغلب ابزارهای موجود به بررسی رفتارهای اخلاقی، نگرش و یا هویت اخلاقی می پردازند؛ لذا برای شناسایی دقیق وضعیت هیجان های اخلاقی کودکان، متخصصان نیازمند ابزاری برای سنجش هستند که پرسش نامه های خود گزارشی یا گزارش والد می توانند در این زمینه به افراد کمک کنند؛ بنابراین، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش ها است که ساختار عاملی مقیاس هیجان های اخلاقی چگونه است؟ و روایی و پایایی این ابزار در والدین کودکان ۳ تا ۷ سال به چه صورت است؟

روش

این پژوهش توصیفی از نوع همبستگی بود. برای اجرای پژوهش ابتدا گویه های مربوط به مقیاس هیجان اخلاقی داسیلوا و همکاران (۲۰۲۲) به زبان فارسی ترجمه شد. تمرکز این فرایند بر دستیابی به ترجمه ای مفهومی بود، نه ترجمه ای تحت اللفظی تا اطمینان حاصل شود که مقیاس دارای زبانی طبیعی تر و مناسب تر برای شرکت کنندگان است. مطابق با دستورالعمل ها و استانداردهای مربوط به آزمون های آموزشی و روان شناختی، فرایند ترجمه نه تنها شامل ترجمه زبان مورد استفاده در آزمون برای اطمینان از مناسب بودن آن برای شرکت کنندگان بود، بلکه شامل بررسی ویژگی های زبانی و فرهنگی نیز می شد تا اطمینان حاصل شود ابزار قادر است هریک از عامل ها را به درستی ارزیابی کند (انجمن تحقیقات آموزشی آمریکا و همکاران، ۲۰۱۴). در ادامه، این مقیاس ترجمه شده همراه با نسخه لاتین آن در اختیار ۵ نفر از استادان دانشگاه فرهنگیان (رشته روان شناسی تربیتی) برای بررسی روایی محتوایی و تطبیق معنایی هریک از گویه های فارسی با گویه های لاتین قرار گرفت. سپس بر اساس نظر آن ها، نواقص گویه های مقیاس از نظر روایی محتوایی و روایی صوری ویرایش شدند. در گام بعد، فرم مقدماتی مقیاس هیجان اخلاقی روی ۵۰ نفر از والدین اجرا شد و از آن ها خواسته شد تا گویه ها را به دقت بخوانند و در ستون مقابل آن ها واژه ها و عبارات نامفهوم و مبهم را مشخص کنند. در زیر هر گویه، ردیفی خالی وجود داشت تا پاسخ دهندگان بتوانند عبارات جایگزین و یا پیشنهاد های خود را بنویسند. در آخر، پس از بازبینی مقیاس بر پایه ابهامات بیان شده، فرم نهایی آماده شد.

¹ Da Silva

برای اجرای پژوهش، ابتدا اطلاعات لازم درمورد روند پژوهش، نحوه پاسخ‌دهی و طول مدت تکمیل مقیاس‌های مورد نظر به والدین داده می‌شد و در صورت تمایل می‌توانستند در پژوهش شرکت کنند. سپس مقیاس‌ها برای تکمیل شدن در اختیار آنان قرار می‌گرفت. داده‌ها به کمک نرم‌افزار SPSS-25 و به روش تحلیل عاملی اکتشافی تجزیه و تحلیل شدند.

مشارکت‌کنندگان

جامعه آماری شامل والدین همه کودکان ۳ تا ۷ سال شهر همدان در سال ۱۴۰۴ بود. تعداد ۴۸۲ نفر (۶۴ نفر مرد؛ ۱۳/۳ درصد و ۴۱۸ نفر زن؛ ۸۶/۷ درصد) در دامنه سنی ۲۲ تا ۵۲ سال از والدین کودکان ۳ تا ۷ سال به شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و به پرسش‌نامه‌های مورد استفاده در پژوهش پاسخ دادند. گفتنی است که پیش از اجرای پرسش‌نامه‌ها، هدف پژوهش، شرط محرمانه بودن اطلاعات افراد و نحوه تکمیل پرسش‌نامه‌ها به پاسخ‌دهندگان توضیح داده شد. همچنین ملاحظات اخلاقی پژوهش، مانند محرمانگی، کمترین خطر احتمالی و رضایت آگاهانه، رعایت شده است. ملاک ورود، داشتن فرزند ۳ تا ۷ سال هنگام پاسخ‌دهی به پرسش‌نامه و ملاک خروج، ابتلا به هرگونه اختلال روانی یا عدم تمایل به ادامه همکاری در پژوهش بود.

ابزار

پرسش‌نامه هیجان اخلاقی^۱ (MEQ): این ابزار خودگزارشی توسط داسیلوا و همکاران (۲۰۲۲) ساخته شده است که ۲۵ گویه دارد و در دامنه ۳ درجه‌ای لیکرت نمره‌گذاری می‌شود (هرگز = ۰، گاهی اوقات = ۱ و اغلب اوقات = ۲). هدف از این پرسش‌نامه، ارزیابی پاسخ‌های رفتاری مرتبط با سه هیجان اخلاقی متمایز است: احساس غرور، گناه و شرم. نسخه اولیه پرسش‌نامه هیجان اخلاقی توسط گروهی از روان‌شناسان رشد، بر اساس نمونه‌ای آزمایشی از ۱۰۶ مراقب تهیه شد. برای اجرا، نظر والدین درباره فرزندانشان برای هر احساس تجربه کرده است. در پژوهش داسیلوا و همکاران (۲۰۲۲) همگونی بالاتر نشان‌دهنده فراوانی و شدت بالاتری است که فرزندانشان برای هر احساس تجربه کرده است. در پژوهش داسیلوا و همکاران (۲۰۲۲) همگونی درونی مؤلفه‌های پرسش‌نامه هیجان اخلاقی مورد تأیید قرار گرفت ($r = 0.37$). همچنین شاخص همبستگی این پرسش‌نامه با مؤلفه‌های درونی‌سازی، برونی‌سازی و شایستگی اجتماعی تا ۰/۳۸۸ به‌طور مثبت و معنادار گزارش شد. در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس (۰/۶۵۱) و برای خرده‌مقیاس‌های غرور (۰/۶۲۶)، گناه (۰/۷۱۵) و شرم (۰/۶۰۷) به دست آمد.

یافته‌ها

در پژوهش حاضر ۴۸۲ نفر والد (۶۴ نفر مرد؛ ۱۳/۳ درصد و ۴۱۸ نفر زن؛ ۸۶/۷ درصد) در دامنه سنی ۲۲ تا ۵۲ سال شرکت کردند. از نظر وضعیت تحصیلی، ۴۹ نفر (۱۰/۲ درصد) از والدین زیر دیپلم، ۱۲۶ نفر (۲۶/۱ درصد) دیپلم، ۲۳۴ نفر (۴۸/۵ درصد) کارشناسی و ۷۳ نفر (۱۵/۱ درصد) از والدین دارای مدرک کارشناسی ارشد بودند. از نظر رشته تحصیلی، ۲۳۰ نفر (۴۷/۷ درصد) از والدین در رشته‌های انسانی، ۸۱ نفر (۱۶/۸ درصد) در رشته‌های علوم پایه، ۷۴ نفر (۱۵/۴ درصد) در رشته‌های مهندسی، ۱۴ نفر (۲/۹ درصد) در رشته‌های کشاورزی، ۴۸ نفر (۱۰ درصد) در رشته‌های علوم پزشکی و ۳۵ نفر (۷/۳ درصد) در رشته‌های هنر و معماری بودند. از نظر قومیت، ۱۵۸ نفر (۳۲/۸ درصد) فارس، ۱۴۱ نفر (۲۹/۳ درصد) ترک، ۷۷ نفر (۱۶ درصد) کرد و ۱۰۶ نفر (۲۲ درصد) از آن‌ها لر بودند. از نظر وضعیت شغلی، ۲۸۳ نفر (۵۸/۷ درصد) از والدین دارای شغل آزاد و ۱۹۹ نفر (۴۱/۳ درصد) از آن‌ها کارمند بودند. ۲۳۱ نفر (۴۷/۹ درصد) از والدین دارای دختر و ۲۴۹ نفر (۵۱/۷ درصد) از والدین دارای پسر بودند. دختران و پسران در دامنه سنی ۳ تا ۷ قرار داشتند. از این نظر، ۵۷ نفر (۱۱/۲ درصد) در سه سالگی، ۷۴ نفر (۱۵/۴ درصد) در چهار سالگی، ۹۶ نفر (۱۹/۹ درصد) در پنج سالگی، ۹۹ نفر (۲۰/۵ درصد) در شش سالگی و ۱۵۹ نفر (۳۳ درصد) در هفت سالگی بودند. ۱۴۰ نفر (۲۹ درصد) از فرزندان در دوره مهدکودک و ۱۴۰ نفر (۲۱/۶ درصد) در دوره پیش‌دبستانی بودند؛ همچنین ۱۲۲ نفر (۲۵/۳ درصد) از آن‌ها در پایه اول ابتدایی و ۱۱۶ نفر (۲۴/۱ درصد) از آن‌ها در پایه دوم ابتدایی بودند.

روایی: روایی مقیاس هیجان اخلاقی داسیلوا و همکاران (۲۰۲۲) با استفاده از روش روایی محتوایی و نیز روش روایی سازه بر اساس تحلیل عاملی اکتشافی مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه، این یافته‌ها ذکر شده‌اند.

تحلیل عاملی اکتشافی: تحلیل عاملی اکتشافی به‌صورت تحلیل مؤلفه‌های اصلی با روش چرخش پرومکس روی ۲۵ گویه مقیاس هیجان اخلاقی داسیلوا و همکاران (۲۰۲۲) انجام شد. با توجه به اینکه چرخش به روش واریماکس نتیجه مطلوبی را در پی نداشت، روش چرخش پرومکس مورد استفاده قرار گرفت. نتایج اولیه تحلیل مؤلفه‌های اصلی ابزار پژوهش نشان داد که همه گویه‌ها، به‌جز گویه ۱۵، دارای بار عاملی مناسب (مقادیر بالای ۰/۳۰) هستند و البته گویه ۱۵ از مقیاس مورد نظر حذف شد. بر این اساس، مقدار کفایت نمونه‌گیری کایزر-مایر-الکین^۲ ($KMO = 0.805$) و آزمون کرویت بارتلت^۳ ($2166/934$) در سطح ۰/۰۰۱ معنادار به دست آمد. مقدار دترمینانت محاسبه‌شده (۰/۰۱۰) نیز برای ورود به تحلیل عاملی مناسب برآورد شد (جدول ۱).

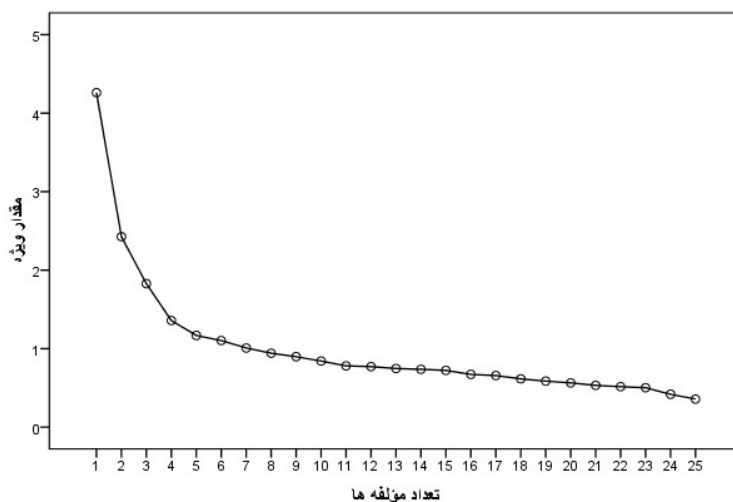
جدول ۱

آزمون کفایت نمونه‌برداری و کروییت بارتلت مقیاس هیجان عقلانی

متغیرها	وضعیت موجود
کایزر-مایر-الکین	۰/۸۰۵
آزمون بارتلت (خی‌دو)	۲۱۶۶/۹۳۴
درجات آزادی	۳۰۰
معناداری	۰/۰۰۱
دترمینانت	۰/۰۱۰

همان‌طور که در نمودار سنگ‌ریزه‌ای (نمودار ۱) مشاهده می‌شود، بارهای عاملی روی ۳ عامل، بار بیشتری دارند و از عامل سوم افت در نمودار قابل مشاهده است. برای تعیین تعداد عامل‌های زیربنایی پرسش‌نامه هیجان اخلاقی به وضعیت نمودار سنگ‌ریزه‌ای پرداخته شد. بر اساس نمودار سنگ‌ریزه‌ای، به نظر می‌رسد تعداد مؤلفه‌های مناسب برای تبیین داده‌های این مقیاس سه مؤلفه باشد. این نتیجه‌گیری بر اساس یافتن نقطه عطف نمودار و ادامه روند کاهشی شیب پس از آن است. مؤلفه‌های اول، دوم و سوم به ترتیب بیشترین واریانس را تبیین می‌کنند و سایر مؤلفه‌ها واریانس کمی را توضیح می‌دهند که ممکن است نشان‌دهنده نوسان باشد.

نمودار سنگ‌ریزه

نمودار ۱

نمودار سنگ‌ریزه‌ای در تحلیل عامل‌های مقیاس هیجان اخلاقی

برای تعیین تعداد عامل‌ها از ملاک ارزش‌های ویژه بالاتر از یک استفاده شد و بر این اساس، معیارهای تعیین تعداد عامل‌های زیربنایی در این پژوهش، نمودار سنگ‌ریزه‌ای و مقادیر ارزش ویژه بالای ۱ بود. نتایج تحلیل واریانس کلی (جدول ۲) نشان می‌دهد که مؤلفه اول ۱۷/۰۴ درصد از کل واریانس داده‌ها را تبیین می‌کند. با اضافه شدن مؤلفه دوم، درصد واریانس تبیین‌شده به ۲۶/۷۴ درصد و با اضافه شدن مؤلفه سوم، به ۳۴/۰۵ درصد افزایش می‌یابد. این یافته‌ها با نمودار سنگ‌ریزه‌ای (نمودار ۱) مطابقت دارد که نشان‌دهنده کاهش چشمگیر در میزان واریانس تبیین‌شده توسط مؤلفه‌های پس از مؤلفه سوم است؛ بنابراین، سه مؤلفه استخراج‌شده، بخش قابل توجهی از واریانس مقیاس هیجان اخلاقی را توضیح می‌دهند و به‌عنوان عوامل نهایی در نظر گرفته می‌شوند.

جدول ۲

تبیین واریانس کلی برای مؤلفه‌های مقیاس هیجان اخلاقی

عامل‌ها	برآوردهای اولیه		مجموع مجزورات بارهای عاملی استخراج‌شده		مجموع مجزورات بارهای عاملی چرخش‌یافته	
	کل	درصد واریانس	کل	درصد تراکمی	کل	درصد تراکمی
۱	۴/۲۶۱	۱۷/۰۴	۴/۲۶۱	۱۷/۰۴	۳/۷۴	۱۷/۰۴
۲	۲/۴۲۶	۹/۷۰	۲/۴۲۶	۲۶/۷۴	۳/۱۰	۲۶/۷۴
۳	۱/۸۲۷	۷/۳۰	۱/۸۲۷	۳۴/۰۵	۲/۴۱	۳۴/۰۵

بر اساس مندرجات جدول ۳، تعداد ۹ گویه روی عامل اول (گویه‌ها: ۱۷-۱۸-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵)، ۷ گویه روی عامل دوم (گویه‌ها: ۶-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۴-۱۶) و ۸ گویه روی عامل سوم (گویه‌ها: ۱-۲-۳-۴-۵-۷-۸-۱۳) بارگذاری شدند.

جدول ۳

ساختار عامل‌ها و بارگذاری گویه‌های مقیاس هیجان اخلاقی بر سه عامل غرور، گناه و شرم			
هرگز = ۰، گاهی اوقات = ۱ و اغلب اوقات = ۲			
گویه‌ها	عامل‌های شناسایی شده		
	۱. غرور	۲. گناه	۳. شرم
۱. فرزندم زمانی که کار اشتباهی انجام داده باشد، خود را پنهان می‌کند.			۰/۶۰۹
۲. وقتی فرزندم کار اشتباهی انجام داده باشد، به من نگاه نمی‌کند.			۰/۵۷۶
۳. وقتی فرزندم فکر می‌کند کار احمقانه‌ای انجام داده است، خودش را می‌زند.			۰/۵۰۷
۴. وقتی فرزندم کاری را انجام داده که اجازه انجام آن را نداشته است، به سرعت از آنجا دور می‌شود.			۰/۵۳۶
۵. وقتی فرزندم کار اشتباهی انجام می‌دهد، درباره خودش نظر منفی می‌دهد (مثلاً «من احمقم»).			۰/۴۹۱
۶. فرزندم زمانی که کار اشتباهی انجام داده باشد، ناراحت می‌شود.		۰/۵۴۴	
۷. وقتی فرزندم چیزی را شکسته باشد، سعی می‌کند آن را از من پنهان کند.		۰/۵۶۳	
۸. فرزند من از اشتباه کردن می‌ترسد.		۰/۳۶۸	
۹. وقتی فرزندم کاری را انجام می‌دهد که اجازه انجام آن را ندارد، سعی می‌کند تا آن را جبران کند (مثلاً «متأسفم»).		۰/۶۱۲	
۱۰. فرزند من نشان می‌دهد که از چیزی پشیمان است.		۰/۵۰۶	
۱۱. فرزندم وقتی چیزی را شکسته باشد، به سراغ من می‌آید.		۰/۴۱۴	
۱۲. وقتی فرزندم چیزی از شخص دیگری را شکسته باشد، سعی می‌کند آن را درست کند.		۰/۶۸۴	
۱۳. فرزندم وقتی به‌طور تصادفی به کسی آسیب رسانده باشد، گریه می‌کند.		۰/۴۰۳	
۱۴. وقتی فرزندم کار اشتباهی انجام می‌دهد (مثلاً ریختن چیزی)، سعی می‌کند آن را درست کند (مثلاً پارچه‌ای می‌آورد).		۰/۵۸۱	
۱۵. وقتی فرزندم را به خاطر کاری که اجازه انجام آن را دارد، سرزنش می‌کنم، پاسخی نمی‌دهد (R).	-	-	-
۱۶. وقتی فرزندم چیزی را از شخص دیگری می‌شکند، می‌خواهد آن را جبران کند.		۰/۷۴۹	
۱۷. وقتی فرزندم کاری را خیلی خوب انجام داده باشد، به‌سوی من می‌آید تا آن را نشان دهد.	۰/۶۰۹		
۱۸. وقتی فرزندم کاری را خیلی خوب انجام داده باشد، می‌توانم بگویم که او از این کار خوشحال است.	۰/۶۴۹		
۱۹. زمانی که فرزندم کار دشواری را انجام داده باشد، به من نگاه می‌کند.	۰/۴۵۰		
۲۰. وقتی از فرزندم تعریف و تمجیدی می‌شود، لبخند می‌زند.	۰/۷۰۴		
۲۱. فرزندم سعی می‌کند تا خوب عمل کند.	۰/۵۳۴		
۲۲. فرزندم وقتی کاری دشوار را انجام داده باشد، از من می‌خواهد بیایم و نگاهی ببندازم.	۰/۶۸۶		
۲۳. وقتی فرزندم را به خاطر انجام کاری دشوار تحسین می‌کنم، پاسخی نمی‌دهد.	-۰/۴۵۷		
۲۴. فرزندم از تعریف و تمجید خوشش می‌آید.	۰/۷۱۲		
۲۵. وقتی فرزندم کاری را به‌خوبی انجام داده باشد، چیز مثبتی درمورد خودش می‌گوید.	۰/۴۷۷		

بر اساس نتایج جدول ۳، تحلیل عاملی اکتشافی سه بُعد را به‌عنوان بخشی از سازه‌ای واحد شناسایی کرد که به شرح زیر است:

۱. **غرور (Pride):** هیجانی خودآگاه و اجتماعی است و زمانی تجربه می‌شود که فرد احساس کند عملکرد یا رفتارش با ارزش‌ها، اهداف یا استانداردهای مطلوب خود یا دیگران همخوانی دارد. غرور در کودکان نه‌تنها نشانه‌ای از رشد هیجانی و شناختی است، بلکه نقش مهمی در شکل‌گیری هویت فردی، خودباوری و انگیزه درونی دارد. این هیجان به کودک کمک می‌کند تا رفتارهای مطلوب را تکرار کند و در مسیر رشد شخصی و اجتماعی گام بردارد. غرور در کودکان معمولاً به شکل‌های زیر بروز پیدا می‌کند:

جست‌وجوی تأیید اجتماعی: کودک پس از انجام موفقیت‌آمیز کاری، به والدین یا مراقب خود مراجعه می‌کند تا آن را نشان دهد (گویه ۱۷ و ۲۲).

ابراز هیجان مثبت: لبخند زدن یا خوشحال بودن پس از دریافت تعریف و تمجید (گویه ۱۸، ۲۰ و ۲۴).

آگاهی از موفقیت شخصی: بیان مثبت درباره خود پس از موفقیت (گویه ۲۵).

تمایل به عملکرد خوب: تلاش برای انجام درست کارها و کسب موفقیت (گویه ۲۱).

ارتباط چشمی یا جلب توجه: نگاه کردن به والدین پس از انجام کار دشوار برای دریافت بازخورد (گویه ۱۹).

واکنش به تحسین: گاهی سکوت یا پاسخ ندادن به تحسین نیز می‌تواند نشانه‌ای از درون‌گرایی در تجربه غرور باشد (گویه ۲۳).

۲. گناه (Guilt): هیجان گناه یکی از هیجانات خودآگاه و اجتماعی است و زمانی تجربه می‌شود که فرد احساس کند رفتارش به دیگران آسیب رسانده یا با هنجارهای اخلاقی و اجتماعی ناسازگار بوده است. این هیجان نقش مهمی در رشد اخلاقی، همدلی و مسئولیت‌پذیری دارد. در واقع، گناه یکی از پایه‌های شکل‌گیری وجدان اخلاقی و رفتارهای همدلانه در دوران کودکی است. هیجان گناه در کودکان نشان‌دهنده رشد اخلاقی و اجتماعی آن‌ها است. این هیجان به کودک کمک می‌کند تا رفتارهای آسیب‌زننده را تشخیص دهد، مسئولیت اعمال خود را بپذیرد، برای جبران اشتباهات تلاش کند و روابط اجتماعی سالم‌تری برقرار کند. گناه در کودکان به شکل‌های زیر بروز پیدا می‌کند:

احساس ناراحتی پس از خطا: کودک پس از انجام کاری اشتباه دچار ناراحتی می‌شود (گویه ۶).

پشیمانی و تلاش برای جبران: کودک سعی می‌کند با گفتن «متأسفم» یا اقداماتی مانند درست کردن یا پاک کردن، اشتباه خود را جبران کند (گویه‌های ۹، ۱۲، ۱۴ و ۱۶).

ابراز پشیمانی: کودک به‌طور مستقیم نشان می‌دهد که از رفتارش پشیمان است (گویه ۱۰).

جست‌وجوی حمایت یا اعتراف: کودک پس از خطا به والدین مراجعه می‌کند که این می‌تواند نشانه‌ای از پذیرش مسئولیت یا نیاز به راهنمایی باشد (گویه ۱۱).

۳. شرم (Shame): شرم هیجانی خودآگاه و اجتماعی است و زمانی تجربه می‌شود که کودک احساس کند «خود» او به‌عنوان یک فرد، ناقص، ناپسند یا نالایق است. برخلاف گناه که به رفتار نادرست اشاره دارد، شرم بر ارزیابی منفی از «هویت» یا «شخصیت» خود تمرکز دارد. شرم در کودکان به شکل‌های زیر بروز پیدا می‌کند:

پنهان‌کاری و اجتناب: کودک پس از اشتباه، خود را پنهان می‌کند یا از موقعیت دور می‌شود (گویه‌های ۱، ۴ و ۷).

اجتناب از تماس چشمی: کودک از نگاه کردن به والدین خودداری می‌کند و این نشانه‌ای از احساس شرمندگی است (گویه ۲).

خودزنی یا رفتارهای تنبیهی: کودک در واکنش به اشتباه، خود را می‌زند یا به خود آسیب می‌رساند (گویه ۳).

ارزیابی منفی از خود: کودک درباره خودش نظر منفی می‌دهد؛ مانند «من احمقم» (گویه ۵).

ترس از اشتباه: کودک از اشتباه کردن می‌ترسد که این می‌تواند ناشی از تجربه‌های قبلی شرم‌آور باشد (گویه ۸).

واکنش هیجانی شدید: گریه کردن پس از آسیب رساندن تصادفی به دیگران می‌تواند نشانه‌ای از شرم و احساس ناتوانی در کنترل رفتار باشد (گویه ۱۳).

اعتبار: برای تعیین سازگاری درونی یا اعتبار مقیاس هیجان اخلاقی (فرم والد) از روش بررسی همسانی درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شد. ضریب همسانی درونی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس‌های اول ۰/۶۲۶، دوم ۰/۷۱۵، سوم ۰/۶۰۷ و برای کل مقیاس هیجان اخلاقی ۰/۶۵۱ به دست آمد (جدول ۴).

جدول ۴

ضرایب پایایی برای مقیاس هیجان اخلاقی و مؤلفه‌های آن		
شاخص‌ها	تعداد گویه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
اول: غرور	۹	۰/۶۲۶
دوم: گناه	۷	۰/۷۱۵
سوم: شرم	۸	۰/۶۰۷
کل مقیاس	۲۴	۰/۶۵۱

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آماری داده‌های گردآوری‌شده نشان داد که پرسش‌نامه هیجان اخلاقی ساختار عاملی مطلوبی دارد و همه گویه‌های ارائه‌شده در آن (به‌جز گویه ۱۵) دارای بار عاملی مناسبی هستند که در سه بخش غرور، گناه و شرم قرار می‌گیرند. این یافته با نتایج پژوهش‌های پیشین (لی و همکاران، ۲۰۲۳؛ مالتی و کرتناور، ۲۰۱۳) همسو است. در یافته‌های این پژوهش نیز همچون پیشینه‌های مذکور، مؤلفه‌های غرور، گناه و شرم توانستند در گویه‌های مربوط به خود بارهای عاملی قابل قبولی را دریافت کنند. اجرای درست، نمونه‌گیری به حد کافی، ارائه توضیح و آموزش به پاسخ‌دهندگان برای پاسخ دادن مطلوب به پرسش‌نامه و استفاده از روش‌های تجزیه و تحلیل آماری مناسب با اهداف پژوهش می‌توانند نقش مهمی در به دست آوردن شاخص‌های روان‌سنجی یک ابزار ایفا کنند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که پرسش‌نامه هیجان اخلاقی از روایی و پایایی مناسبی برخوردار است. این یافته با نتایج پژوهش ترکمن ملایری و شیخ‌الاسلامی (۱۳۹۸) و لی و همکاران (۲۰۲۳) همسو است. روایی محتوایی که این پژوهشگران برای پرسش‌نامه هیجان اخلاقی به دست آورده‌اند، مقدار بالایی محاسبه گردید که حاکی از اعتبار آن برای استفاده در گروه‌ها و جوامع

آماري گوناگون است. از سوي ديگر، مقادير همساني دروني محاسبه شده به كمك ضريب آلفاي كرونباخ براي پرسش نامه هيجان اخلاقي در اين پژوهش نيز پايابي اين ابزار را تايد كرد؛ البته مقادير به دست آمده در سطح خيلي مطلوب حاصل نشده است. اين يافته مي تواند ناشي از همگون نبودن احتمالي گويه ها، ترجمه نامناسب و يا ناهمگوني در پاسخ هاي والدين باشد. با اين حال مي توان از اين ابزار در پژوهش هاي گوناگون مرتبط با اخلاق و حوزه تعليم و تربيت استفاده نمود؛ هرچند اين محدوديت ابزار حاضر در نمونه ايراني را بايد مورد نظر داشت و براي برطرف شدن آن اقدامات روان سنجي و آماري لازم را انجام داد تا بهبود در سنجش هيجاني اخلاقي صورت گيرد.

در تبين يافته هاي به دست آمده از اين پژوهش مي توان گفت كه كار بست پرسش نامه هيجان اخلاقي در خانواده ها اهميتي ويژه دارد؛ چرا كه در عملکرد تحصيلي، شغلي و خانوادگي آنان اثر گذار است (سان ۱ و همكاران، ۲۰۲۵؛ چن ۲ و همكاران، ۲۰۲۶). يك فرد نه تنها بايد مجهز به دانش و آگاهي باشد، بلكه بايد در سطح اخلاقي از شايستگي هاي لازم برخوردار باشد. براي آگاهي از وضعيت اخلاق و هيجان اخلاقي، روش ها و ابزارهاي سنجش كمّي مي توانند كمك كننده باشند. نتايج تايد كننده روايي و پايابي پرسش نامه هيجان اخلاقي به پژوهشگران اين امكان را مي دهد كه از پرسش نامه هيجان اخلاقي در مطالعات خود استفاده كنند. با اين حال، بارهاي عملي هر گويه تفاوت هايي را با ساير گويه ها دارد كه نشان دهنده سهم متفاوت هر گويه در تبين واريانس كل است. هر اندازه در سنجش اخلاق و ويژگي هاي اخلاقي افراد دقت نظر صرف شود، نتايج حاصل نيز دقيق تر خواهد بود؛ بنا بر اين، داشتن ابزارهاي معتبر در اين زمينه به متخصصان حوزه تعليم و تربيت و ساير زمينه هاي مرتبط با اخلاق كمك مي كند تا بتوانند اطلاعات دقيق تر و كامل تري را گردآوري نمايند. مقياس هيجان اخلاقي با داشتن ضرايب پايابي و روايي مطلوب مي تواند راهگشاي مسائل و مشكلات پژوهشگران باشد تا آن ها بتوانند در پژوهش هاي خود از اين ابزار كمّي استفاده كنند. نتايج پژوهش حاضر نشان داد كه پرسش نامه هيجان اخلاقي از روايي و پايابي مناسب برخوردار است و سه مؤلفه غرور، گناه و شرم را در بر مي گيرد؛ البته ضريب آلفاي كرونباخ براي نمره كل مقياس كمّي پايين است و سطوح پاييني از پايابي را نشان مي دهد. اين امر بيان كننده آن است كه پژوهش درباره سنجش هيجان اخلاقي نياز به كار بيشتري دارد؛ بنا بر اين، لازم است نسخه بومي سازي شده اي از مقياس هيجان اخلاقي براي سنجش و اندازه گيري در فرهنگ ايراني - اسلامي طراحي و تدوين شود. همچنين لازم است در پژوهش هاي آتي هر دو جنبه مثبت و منفي هيجان اخلاقي، همراه با در نظر گرفتن نقش سود و زيان (روان شناختي و موقعيتي) مورد نظر قرار گيرند و گويه هاي جديدي طراحي شوند كه جنبه هاي مختلف هريك از اين ابعاد را پوشش دهند. پيشنهاده مي شود پژوهش هاي آتي علاوه بر هيجان اخلاقي، به نگرش، استدلال و رفتار اخلاقي افراد نيز توجه داشته باشند.

هيجان هاي اخلاقي، از جمله گناه، شرم، خشم اخلاقي، همدلي و تحسین، نقش بنياديني در شكل گيري رفتارهاي اخلاقي، قضاوت هاي ارزشي و تعاملات اجتماعي ايفا مي كنند. اين هيجانات نه تنها بازتابي از ارزش هاي فردي و فرهنگي هستند، بلكه محرک هايي قدرتمند براي اصلاح رفتار، دفاع از عدالت و ارتقاي همزيستي انساني محسوب مي شوند. نظريه هاي روان شناسي مدرن نشان مي دهند كه هيجان هاي اخلاقي اغلب مقدم بر استدلال عقلائي هستند و مي توانند تصميم گيري هاي اخلاقي را به صورت شهودي هدايت كنند. از سوي ديگر، کاربردهاي تربيتي، درماني و اجتماعي اين هيجانات نشان مي دهند كه شناخت و پرورش آن ها مي تواند به بهبود روابط انساني، کاهش تعارضات و ارتقاي اخلاق عمومي منجر شود (پريزيلسكا و نيدوزياك، ۲۰۲۳). با توجه به اهميت چندلايه اين هيجان ها، پژوهش هاي آينده مي توانند به بررسي عميق تر ابعاد زير پردازند؛ مطالعه تفاوت هاي فرهنگي در تجربه و ابراز هيجان هاي اخلاقي و بررسي اينكه چگونه فرهنگ هاي مختلف، هيجاناتي مانند شرم يا گناه را تجربه و تفسير مي كنند. تحليل نقش هيجان هاي اخلاقي در تربيت شهروندي و آموزش اخلاقي طراحي برنامه هاي آموزشي مبتني بر تجربه هاي هيجاني براي تقويت وجدان اخلاقي. بررسي ارتباط ميان هيجان هاي اخلاقي و سلامت روان و تحليل اينكه چگونه هيجاناتي مانند گناه يا شرم مي توانند هم سازنده و هم آسيبزا باشند. مطالعه نقش هيجان هاي اخلاقي در رفتارهاي جمعي و جنبش هاي اجتماعي و بررسي خشم اخلاقي به عنوان محرک اعتراضات مدني و اصلاحات اجتماعي. تحليل هيجان هاي اخلاقي در فضاي مجازي و رسانه هاي اجتماعي و بررسي نحوه شكل گيري و گسترش هيجانات اخلاقي در بستر ديجيتال و تأثير آن بر رفتار کاربران. در نهايت، هيجان هاي اخلاقي پلي ميان احساس و ارزش هستند و شناخت آن ها مي تواند انسان را به درك عميق تري از خود، ديگران و جهان اخلاقي پيرامونش برساند.

يكي از محدوديت هاي اين پژوهش، روش انتخاب نمونه به صورت غير تصادفي است. اين روش با انتخاب غير تصادفي شركت كنندگان، احتمال سوگيري را افزايش مي دهد و ممكن است دقت و صحت يافته ها را تحت تأثير قرار دهد. در نتيجه، تعميم پذيري يافته ها به جمعيت گسترده تر افراد با چالش روبه رو مي شود. در واقع، با استفاده نکردن از روش نمونه گيري تصادفي، اين خطر وجود دارد كه بخش هاي خاصي از جامعه آماري در نمونه بيش نمايي يا كم نمايي شده باشند. همچنين جالب توجه خواهد بود كه اين مقياس در افراد گروه هاي سني و در ساير استان ها نيز به كار گرفته شود تا روايي و پايابي آن در فرهنگ هاي مختلف ديگر و نيز ثبات بين فرهنگي آن بررسي شود؛ علاوه بر اين، از ديگر محدوديت هاي مهم پژوهش حاضر، دامنه سني شركت كنندگان است. تنها با در نظر گرفتن افراد بين دامنه سني خاص، ممكن است نتايج به طور كامل تنوع موجود در وضعيت هيجان اخلاقي را كه در جمعيتي با تنوع سني بيشتر قابل مشاهده است، شناسايي كنيم؛ بنا بر اين، به پژوهشگران علاقه مند در حيطه ساخت ابزار براي سنجش و اندازه گيري هيجان اخلاقي پيشنهاده مي شود كه ضمن بازنگري در گويه هاي مقياس هاي موجود، پژوهش خود را در جامعه آماري اي با تنوع قومي و

1 Sun

2 Chen

فرهنگی بیشتر و نیز دامنه سنی گسترده‌تر اجرا کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود در طراحی و تدوین مقیاس‌های اندازه‌گیری اخلاق و مؤلفه‌های اخلاقی، توجه ویژه‌ای به فرهنگ بومی موجود در ایران شود. میزان واریانس تبیین‌شده توسط گویه‌های مقیاس هیجان اخلاقی در این پژوهش کمتر از ۵۰ درصد به دست آمده است که این شاخص آماری یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر به‌شمار می‌رود. بر این اساس، لازم است سایر پژوهشگران در استفاده از این ابزار ملاحظات اجرایی لازم را داشته باشند.

سپاس‌گزاری

نویسندگان از همه والدینی که در فرایند جمع‌آوری داده‌ها شرکت داشته‌اند، تشکر می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

افراد مورد بررسی در این پژوهش، با رضایت و آگاهی کامل در فرایند پاسخ‌دهی به مقیاس‌های مورد نظر شرکت کردند. همچنین این اجازه به شرکت‌کنندگان داده شد تا هر زمان که بخواهند، از پژوهش خارج شوند. پس از گردآوری داده‌ها، اصل مهم رازداری و عدم افشای اطلاعات شرکت‌کنندگان توسط پژوهشگران به‌دقت رعایت شد.

حامی مالی

همه هزینه‌های این پژوهش توسط نویسندگان تأمین شده است و نویسندگان هیچ‌گونه حمایت مالی دریافت نکرده‌اند.

مشارکت نویسندگان

در این پژوهش، نویسنده نخست، طراحی، روش‌شناسی، گردآوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها را انجام داده است. نویسنده دوم نیز نگارش مقاله و نظارت بر اجرای کار را بر عهده دارد.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی را در پی ندارد.

منابع

- اسعدی، ب.، خیر، م.، مهریار، ا. ه. و جاویدی، ح. (۱۴۰۱). بررسی نقش واسطه‌ای سبک‌های اسنادی هیجانی اخلاقی در رابطه بین سبک‌های فراهیجانی والدین و هیجانات اخلاقی شرم و گناه در نوجوانان. *مطالعات ناتوانی*. ۱۱۲(۱)، ۲۶۲.
- اصلی‌پور، ع.، کاویان‌فر، ح.، خسروجاوید، م. و هاشمی، س. (۱۳۹۷). مقایسه تصمیم‌گیری اخلاقی، پیش‌بینی هیجان اخلاقی و سبک حل مسئله اجتماعی در دانش‌آموزان تک‌والد و عادی. *روان‌شناسی مدرسه*. ۷(۴)، ۷-۱۹.
- ترکاشوند، م.، کرامتی، ه.، نوری، ر. و صرامی، غ. (۱۴۰۳). تأثیر هیجانات اخلاقی و هویت اخلاقی به‌عنوان میانجی در رابطه بین گسست اخلاقی و قلدری در مدارس ابتدایی شهر تهران. *روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*. ۱۱۴(۵۴)، ۱۵-۲۸.
- ترکمن ملایری، م. و شیخ‌الاسلامی، ر. (۱۳۹۸). همدلی و رفتارهای جامعه‌پسند: نقش واسطه‌ای هیجان‌های اخلاقی. *روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی*. ۱۵(۵۹)، ۲۶۱-۲۷۲.
- کارگر، ف.، فرتاش، س. و ثامتی، ن. (۱۴۰۲). اثربخشی برنامه پرورش هوش اخلاقی بر هیجان اخلاقی و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره دوم ابتدایی شهر تهران. *روان‌شناسی مدرسه*. ۱۲(۴)، ۱۲۵-۱۳۷.

References

- Aslipoor, A., Kavianfar, H., Khosrojauid, M., & Hashemi, S. (2019). Comparison of moral decision making, moral emotion expectancy, and social problem-solving style in single-parent and normal students. *Journal of School Psychology*, 7(4), 7-19. (Persian)
- American Educational Research Association, American Psychological Association, & National Council on Measurement in Education. (2014). *Standards for Educational and Psychological Testing*. American Educational Research Association.
- Asaadi, B. M. Kh., Mehryar, A. H., & Javidi, H. (2022). Examining the Mediating Role of Moral Emotional Attribution Styles in Relationship between Parental Meta-Emotional Styles with Shame and Guilt in Adolescents. *Middle Eastern Journal of Disability Studies*, 12(1), 262. (Persian)
- Chen, D., Zhu, Y., Shang, Z., & Chen, W. (2026). The impact of family intimacy on college students' negative emotions—the chain mediating effect of social support and psychological resilience. *Frontiers in Psychology*, 17, 1783366.

- Da Silva, M. R., Gross, J. J., & Cunha, A. B. (2022). Moral emotion questionnaires: Development and initial validation. *Journal of Moral Psychology*, 45(3), 201-218.
- Haidt, J. (2003). The moral emotions. In R. J. Davidson, K. R. Scherer, & H. H. Goldsmith (Eds.), *Handbook of affective sciences* (pp. 852-870). Oxford University Press.
- Kargar, F., Fartash, S., & Sameti, N. (2023). The effectiveness of moral intelligence training program in moral emotion and responsibility of secondary elementary students in Tehran. *School Psychology*, 12(4), 125-137. (Persian)
- Lee, S., Kim, S., & Lee, J. (2022). Flourishing with moral emotions through conversational agents. In C. Barane, et al. (Eds.), *Social Robotics* (pp. 115-125). Springer.
- Li, Z., Li, B., Tsou, Y. T., Oosterveld, P., & Rieffe, C. (2023). Moral emotions in early childhood: Validation of the Chinese moral emotion questionnaire. *Social Development*, 32(2), 527-545.
- Malti, T., & Krettenauer, T. (2013). The relation of moral emotion attributions to prosocial and antisocial behavior: A meta-analysis. *Child Development*, 84(2), 397-412.
- Molligan, C. (2014). Moral emotions and social cohesion: A review. *Journal of Social & Evolutionary Psychology*, 12(1), 45-58.
- Przybylska, I. B., & Nieduziak, E. (2023). *Moral Emotions-Pedagogical Perspective*. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 10(3), 108-121.
- Sun, X., Wang, B., Zhu, M., Wu, D., Yang, M., & Zhang, C. (2025). The positive effect of perceived social support and moral resilience between moral injury and health-related productivity loss among emergency nurses. *Frontiers in Public Health*, 13, 1678811.
- Teichmann, M., Daigmore, C., Funkiewiez, A., Sanches, C., Camus, M., Mauras, T., ... & Azuar, C. (2019). Moral emotions in frontotemporal dementia. *Alzheimer's Disease*, 69(3), 887-896.
- Torkashvand, M., Keramati, H., Noori, R., & Sarami, Gh. (2024). The effect of moral emotions and moral identity as a mediator in the relationship between moral disruption and bullying in primary schools in Tehran. *Psychological Models and Methods*, 14(54), 15-28. (Persian)
- Torkman Malayeri, M., & Sheikholeslami, R. (2019). Empathy and Pro-Social Behavior: The Mediating Role of Moral Emotions. *Developmental Psychology*, 15(59), 261-272. (Persian)